

STÁT A JEHO SPOLEČNOST

Mocenský trojúhelník uvnitř státu: král, církev a šlechta

Církev a šlechta Restituci královské moci, zahájenou Přemyslem I. Otakarem, se stavěly do cesty dva vážní protivníci: **církev** a **šlechta**. Motivace k posilování vlastní pozice byla u každého z nich jiná, takže se čas od času museli dostat i do vzájemných rozporů, jichž dokázal král také využít ve svůj prospěch, nicméně základní snahu uzurpovat co největší část moci měli společnou. Církev nacházela silnou inspiraci v úsilí římské kurie a konkrétně papeže **Innocence III.** o vymanění církve z područí světské moci, sebevědomí a moc české šlechty zase vyvěraly ze značného **posílení jejího postavení** za předchozích neklidných dob.

Král a církev Vůdčí postavou **církevních emancipačních snah** byl pražský **biskup Ondřej**. Kdysi Přemyslův dvorní kaplan byl oslněn atmosférou a leskem IV. lateránského koncilu, jehož se – z králova pověření – účastnil, stejně jako myšlenkami, jež tam zaznívaly. Sám papež mu během konání koncilu udělil biskupské svěcení a pražský biskup, který do Říma nesl Přemyslovi žádost o zřízení arcibiskupství v Praze, se stal vášnivým obhájcem církevních nároků. Po svém návratu do země se proti králi **otevřeně postavil** a za podpory některých německých prelátů a pomocí interdiktů, tj. zákazu vykonávání církevních obřadů, a dalších církevních zbraní usiloval o nadřazení církve králi a světské moci vůbec. Boj se protáhl na několik let (1215–1222) a skončil nakonec kompromisem. Mezi českými kněžími zůstal Ondřej prakticky osamocen a na druhé straně král neměl zájem na vyhrocování vztahu s církví i samotnou kurií. Roku 1221 byl proto uzavřen tzv. **konkordát** a o rok později bylo přijato tzv. **imunitní privilegium** pro českou církev, v nichž král sice uznal některé Ondřejovy požadavky, nikoli ale ty hlavní. Král uznal imunitu církevních statků, což znamenalo, že církev získává do svého plného vlastnictví půdu, již má ve svém držení, a to včetně poddaných, kteří jsou na ní usazeni. Dále uznal i biskupovu soudní pravomoc nad kněžími, kteří tak přestali podléhat světským institucím. Díky těmto zásadám získalo duchovenstvo zvláštní, svébytné postavení; ustanovení privilegia jsou totiž jakousi obdobou Statutu Konráda Oty pro českou šlechtu. **Církev se tak stala stavem.**

Přemysl však neuznal hlavní biskupův požadavek, pro nějž také celý spor původně vznikl: totiž **placení desátku**. Hlavním ekonomickým zdrojem

biskupa a kapituly tak zůstaly výnosy z vlastního majetku.

Trvalo ovšem prakticky jedno století, než se podařilo zásady privilegia plně uplatnit v praxi. Nejdříve se tak stalo na královských statcích, na šlechtických dominiích se jejich litera naplnila až ve druhé třetině 14. století či ještě o něco později, když se prosadila **zásada patronátního práva**, podle níž měl sice šlechtic právo navrhnout kandidáta na obsazení fary, biskup jej však musel ustanovit.

Konečným a nepochybně velmi důležitým výsledkem sporu Ondřeje s Přemyslem byla skutečnost, že církev se v Čechách **nestala samostatnou politickou silou**, která by stála proti moci státní. Spíše se v mnoha ohledech stala podporovatelkou královy politiky a mocenskou protiváhou šlechty. Zvláště silně se tato její úloha projevila po smrti Přemysla Otakara II., stejně jako při nástupu lucemburské dynastie na český trůn.

Král a šlechta Podstatně komplikovaněji se vyvíjel mocenský poměr mezi králem a šlechtou. Ta uchvácením královských statků za zmatků konce 12. století získala velký majetek, a úměrně s ním stoupl i její sebevědomí a mocenské nároky. Samozřejmě, že nikoli každý šlechtic či šlechtický rod na rozchvacování královského majetku něco získal. Nejvíce se obohatili přirozeně ti, kteří měli ke knížecímu stolci nejbližší. Z mocných rodů 12. století se zrodila česká vysoká šlechta – **páni**. Ve 2. pol. 13. stol. je již majetek této šlechty tak velký, že se vytvářejí rozsáhlá souvislá území ovládaná jedním rodem – **šlechtická dominia**. Jedním z důsledků jejich vzniku je rozpad dosavadní správní organizace státu, **hradské soustavy**. Především tento moment přispívá k do té doby nemožnému mocenskému vzestupu šlechty.

Rytíři Proces vzniku nižší šlechty – **rytířů či zemanů** – byl podstatně složitější; ti majetek získávali zpravidla jako **odměnu za služby** poskytované buď panovníkovi nebo mocnější šlechtě. Vcelku byli o mnoho chudší, snažili se nicméně o to, aby vnější projevy jejich života byly pánům co možná nejpodobnější. Česká šlechta se tak v tomto období rozčlenila do dvou základních skupin – **nižšího a vyššího šlechtického stavu** –, do nichž zůstala pak rozvrstvena natrvalo. Velmi rychle se také obě skupiny ustálily, takže přechod mezi nimi se stával nadlouho obtížným. Byl proto i jevem řídkým. Právně však dosud stavy odděleny nebyly, k tomu došlo až na přelomu 15. a 16. století.